

Sant Joan, nit de follets

La nit màgica per excel·lència és la de Sant Joan. A part de tots els rituals que li són propis, també és el moment en què molts dels éssers fantàstics que formen part de la mitologia dels Països Catalans entren en escena.

És el cas, per exemple, dels follets casolans i dels menairons, uns éssers menuts molts semblants però que presenten característiques pròpies, com tot seguit veurem. La creença tradicional explica que aquests éssers diminuts neixen la matinada de Sant Joan de la florida de la falguera.

© Laymik © GeoNeo1

La varietat lèxica per referir-se a aquesta gent menuda en català és molt rica. A Catalunya, el **follet** és un esperit familiar, creat per la imaginació popular, que habita en certes cases i es dedica a fer entremaliadures i sorolls, encara que sense malvolença; és invisible o molt difícil de veure, i està obsessionat per l'ordre i la neteja.

A Mallorca i Menorca, d'aquest ésser més aviat bondadós en diuen **homenet de colzada**. En canvi, per als illencs el concepte de follet és molt diferent: es tracta d'un esperit diabòlic que certes persones duen damunt, generalment dins una bossa o sarró, i que està al servei de qui el duu i li confereix propietats màgiques especials; és a dir, una mena de geni de la llàntia.

A Eivissa hi ha els **barruguets**, als quals consideren com uns éssers diminuts que tenen una mobilitat extraordinària i estan sempre en activitat, dedicant-se a produir trastorns amoïnadors: fan plorar els infants dins el bressol, tiren grapades de sal o cendra dins l'olla del cuinat, amaguen les tisoires, fan sortir berrugues a les dones que filen o escampen coses per terra. Aquest mot vindria de **barrufet** ('dimoni, esperit del mal'), amb contaminació de *berruga*.

Al País Valencià en diuen **donyet** o **uendo**. Vesteixen amb faixa i jaqueta, i porten un barret amb un picarol a la punta. També són entremaliats i els agrada canviar les coses de lloc.

El **gnom** és una mica més gran que el follet i més tranquil. No li agrada fer entremaliadures, viu a les parts interiors de la terra i és guardià de les mines.

D'altra banda, els **menairons** són els follets més menuts que existeixen. Ho són tant, que n'hi caben milers dins d'un canonet de guardar agulles. L'única manera de capturar-los és a través de les falgueres que floreixen la nit de Sant Joan. Cal guardar-los ben tancats i deixar-los sortir només quan se'ls vulgui ordenar una feina. Aleshores surten esperitats i pregunten: «Què farem? Què direm?». Si ho pregunten tres vegades i no se'ls dona feina, ens poden atacar i, fins i tot, matar-nos.

Aquests éssers també reben noms diferents arreu dels Països Catalans. A la Garrotxa, es coneixen com a **martinets**, i al País Valencià, **animalets**. A Eivissa els anomenen **fameliars**, i allà són lletjos, amb el cap pelat i la boca desfigurada. Neixen d'una planta de color lila que surt només un moment amb les primeres clarors del dia de Sant Joan.

A Mallorca hi ha els **dimonis boiets**. Van per les cases de dos en dos demanant feines impossibles de fer, perquè són molt treballadors. Però com que tenen tan poca traça, al final sempre ho trenquen tot i és millor desempallegar-se'n. Els boiets també neixen de la llavor de la falguera al matí de Sant Joan, i cal recollir-los en un canonet de plata.

Els **gambutzins** o **gambosins** són uns éssers o animals imaginaris que s'utilitzen per gastar diverses bromes. A les Terres de l'Ebre, s'usen per enganyar els nens i deixar-los perplexos. El terme va ser recollit per Joan Amades al *Costumari català* l'any 1950.

Finalment, trobem els **nyitus**. Gairebé invisibles de tan petits com són, els agrada entrar per les orelles, el nas o la boca de la gent que dorm i arribar fins al cervell. Allà es beuen la memòria, que diuen que és molt dolça. L'endemà, qui ha rebut la seva visita té el cap emboirat i ha perdut alguns records. L'equivalent femení dels nyitus són les **falgues**, les quals viuen arran de mar i són de la mida d'un granet de sorra fina. També s'alimenten dels records de la gent.